

Ferenczes István

EGY VERS VISZONTAGSÁGAI

„– *Meséljen, kedves barátom, a habléányokról – kérlelte a kormányost a bátor Felicián. A kormányos végigkémlelte a láthatárt. – Mélyen tisztelt uram! – kezdte meséjét a kormányos. – Volt egyszer, hol nem volt egy gyönyörűséges habléány. Kék volt a szeme, hófehér és Ceciliának hívták. De olyan szép volt, hogy a napra inkább lehetett nézni... mint... ...ebben a pillanatba, amint a tengeren ilyen békés beszélgetések alkalmával történni szokott, egyszerre csak: reccs, ropp! utána pedig: ripp, ropp, reccs! középen kettévált a hajó. – Felicián rémülten meredt a kormányosra. – Mi történt, kedves barátom? – kérdezte leplezett izgalommal. – Csak talán nem fog bekövetkezni valami előre nem látott hajótörés? – Nagyrabecsült uram! Tartok tőle, hogy az előre nem látott hajótörés már be is következett...” (Bajor Andor)*

1.

A múlt század nyolevanas éveinek elején, amikor a román fasiszta kommunizmus kiteljesedésének virányos magaslataira hágott, írtam három hosszú verset. Az 1978-ban megjelent második verskötetem (*Utolsó kenyér*) után rám tört a szeretkezés utáni állat szomorúsága, a nincs-tovább sivár letargiája, hittel hittem, hogy valóban ez az utolsó könyvem. Ezt a lebénuultsági állapotot még alkotói válságnak sem tudtam felfogni, akkori rossz közérzetem a „nem lehet – nem érdemes” léleksorvasztó reménytelenségei között vergődött, mélyén a cselekvés-képtelenség rejtezett. Úgy tűnt, hogy a versírás, mint az egyetlen cselekvési lehetőség, hűtlen lett hozzám. Vagy én lettem hűtlen hozzá, azt hittem, hogy örök haragba kerültem a világgal. Visszatekintve az akkori időkre, most már tudom, hogy az alkotói láz nem így működik. Talán soha sem hagyja magára a benne szenvedőt, előbb-utóbb visszazaklatja a fehér papír sivatagába.

Romló emlékezetem ma már nem tudja megidézni, miként tört rám 1981–82 táján az avantgárd pokol. Az említett három vers közül elsőnek a *Hó hull örök vadászmezőkre* című poémát írtam meg. Talán indításként a poéma címe képződött meg, utána már könnyű volt (a fenét volt könnyű!), aránylag egyből ömlött, két-három nap és éjszaka s ki tudja, hány csomag cigaretta felhői alatt. Következett a hetekig, hónapokig tartó pizsmogás, a szöveg feldarabolása, átszerkesztése, húzás, átírás, mit tudom én már, hogy mik történtek, amíg a végére összeállt egyfajta egészé az egész örület. Mindeközben egyáltalán nem gondolkodtam azon, hogy mi lesz a sorsa. Csak amikor elolvastam a véglegesnek tűnőt, akkor döbrentem rá, hogy reménytelen, semmi esélye, hogy valaha is nyomdafestéket lásson, vagy a fiók mélye, vagy a tűz fogja megemészteni. Hát akkor mi értelme volt az egész önkínzásnak? És egyáltalán: mi értelme van az írásnak, az alkotásnak, ha az nem juthat el azokhoz is, akiknek legalább annyira égeti bőrét a kor, mint az enyémet? Nem akartam én világmegváltó lenni, de kezdetektől fogva vallottam, hogy a vers nem csak személyes ügy, csak akkor lehet értelme, ha icipicit bár, de hozzájárul annak a közösségnek a lelki karbantartásához, amely a világba lökött.

Ilyen előzmények után határoztam el, hogy elküldöm Székely Jánosnak, az *Igaz Szó* versrovatának szerkesztőjéhez. A fentiekben említett tépelődéseim, kételyeim megalapozottságát az is valószínűsíti, hogy kerülő utakon jutott el hozzá. Ma már nem mernék megesküdni rá, hogy Gálfalvi Gyuri barátomhoz postán érkezette-e meg a kézirat, avagy épp tájainkon jártában adtam át neki, mert ez lett a biztonságosabb út a címzetthez. Mindez mellékes, a lényeg az, hogy Székely János, a világ leglelkiismeretesebb szerkesztője 1982. március 3. keltezéssel rögtön válaszolt.

Íme a levele:

Marosvásárhely, 1982. március 3.

Ferencz S. István, 4100 M. Ciuc. Str. Patinoarului

Nr. 5. Sc. B. jud. Harghita

Kedves Pista!

Megkaptam Gálfalvi Gyurkától a versét (a vadászmezőkről), azonnal elolvastam, majd elolvastattam szerkesztőtársaimmal is abban a remény-

ben, hogy talán vállalhatjuk a publikálását. Hát tévedtem, Pista, a szerkesztőség megítélése szerint a vers félreérthető, félremagyarázható: jelenlegi formájában közlése nem jöhet szóba. De némi módosítással talán igen – legalábbis ez a kollégák véleménye. Arról van szó, hogy ki kellene emelni belőle egyet-mást, ami kimondottan a jelenre utal. Avégett, hogy az indián kép álljon meg önmagában, a maga koordinátái között, ne legyen rábizonyítható az aktualitás. Ezzel mintegy megszűnne a mű félremagyarázhatósága, ami most a közlés legfőbb akadálya.

Pista kedves, mellékelten visszaküldöm a kéziratot. Talál rajta bal oldalt ceruzajelzéseket, „meghúzásokat”: ezek azok a helyek, ahol a vers bibis, ahol egyértelműen félremagyarázható. A szöveg jobb oldalán tintával bizonyos megoldási javaslatokat talál, ezeket én írtam rá, abeli igyekezetben, hogy amit tudok, segítek. Arra kérem, nézze át gondosan ezeket a helyeket, ahol el tudja fogadni a javaslatomat, fogadja el, ahol nem tudja: találjon jobb megoldást (ahol én semmit sem tudok javasolni, ott is javítson), és amikor elkészül az új változattal, küldje el ismét a verset. Az az igazság, hogy a jelenlegi formát (az említett okokból) már a vezetőségnek sem merjük előterjeszteni, mert talán sommás elutasításban részesülne. Az új formának viszont esélye lenne az elfogadásra.

Nem tudom, Pista kedves, hajlandó lesz-e elvégezni a szövegén a kívánt (nem nagyarányú) módosítást. Én azt szeretném, ha a közlés érdekében megpróbálkozna vele. Mert megítélésem szerint a vers föltétlenül értékes: nagyon hitelesen és szuggesztíven sikerült kifejeznie itt valamit (mondjuk talán életérzést); művében szenvedély és indulat van – a magam részéről igazán gratulálok hozzá. Szóval annak érdekében, hogy ez az értékes munka megjelenhessen, megkérem, végezze el rajta az elvégzendőket. Aggódva és reménykedve várom az új változatot, minél előbb küldi, annál jobb, hogy aztán továbbíthassam a vezetőségnek.

Elnézést kérve szeretettel üdvözli:
Székely János

IGAZ
SZÓ

Marosvásárhely, 1982. március 3.

115

SZÉPIRODALMI FOLYOIRAT
REDACȚIA-SZERKESZTŐSÉG
ȚIRGU-MUREȘ — MAROSVÁSÁRHELY
Str. Pimănței nr. 1. Telefon: 14158

Ferencz S. István, 4100 M.Ciuc. Str. Patinoarului
nr.5. Sc.B. jud. Harghita

Kedves Pista!

Megkaptam Gálfalvi Gyurkától a versét (a vadászmezőkről), azonnal elolvastam majd elolvastam szerkesztőtársaimmal is abban a reményben, hogy talán vállalhatjuk a publikálását. Hát tévedtem, Pista, a szerkesztőség megítélése szerint a vers félreérthető, félremagyarázható: jelenlegi formájában közlése nem jöhet szóba. De némi módosítással talán igen - legalábbis ez a kollégák véleménye. Arról van szó, hogy ki kellene emelni belőle egyet-mást, ami kimondottan a jelenre utal. ~~Avégett~~ Avégett, hogy az indiánkép álljon meg önmagában, a maga koordinátái között, ne legyen rábizonyítható az aktualitás. Ezzel mintegy megszűnne a mű félremagyarázhatósága, ami most a közlés legfőbb akadálya.

Pista kedves, mellékelten visszaküldöm a kéziratot. Talál rajta bal oldalt ceruzajelzéseket, "meghúzásokat": ezek azok a helyek, ahol a kollégák szerint a vers bibis, ahol egyértelműen félremagyarázható. A szöveg jobb oldalán tintával bizonyos megoldási javaslatokat talál, ezeket én írtam rá, abeli igyekezetemben, hogy amit tudok, segítek. Arra kérem, nézze át gondosan ezeket a helyeket, ahol el tudja fogadni a javaslatomat, fogadja el, ahol nem tudja: találjon jobb megoldást (ahol én semmit sem tudok javasolni, ott is javítson), és amikor elkészül az új változattal, küldje el ismét a verset. Az az igazság, hogy a jelenlegi formát (az említett okból) már a vezetőségnek sem merjük előterjeszteni, mert talán sommás elutasításban részesülne. Az új formának viszont esélye lenne az elfogadásra.

Nem tudom, Pista kedves, hajlandó lesz-e elvégezni szövegét a kívánt (nem magyarányú) módosítást. Én azt szeretném, ha a közlés érdekében megpróbálkozna vele. Mert megítélesem szerint a vers föltétlenül értékes: nagyon hitelesen és szuggesztíven sikerült kifejeznie itt valamit (mondjuk talán az életérzését); művében szenvedély és indulat van - a magam részéről igazán gratulálok hozzá. Szóval annak érdekében, hogy ez az értékes munka megjelenhessen megkérem: végezze el rajta az elvégzendőket. Aggódva és reménykedve várom az új változatot, minél előbb küldi, annál jobb, hogy aztán továbbíthassam a vezetőségnek.

Elnézését kérve szeretettel üdvözlí:

Ferencz S. István

Amikor megkaptam János úr levelét, enyhén lelombozódtam, kedvezegettem. Első indulatomban belöktem a fiók mélyére, ott egye a fene, minek erőltetni azt, ami eleve elvetéltnek tűnik? De csak nem hagyott nyugton a szerkesztői levél, s a változtatásokat javasoló kézirat sem. Vívódásaimat valószínűsíti Székely János következő levele, amely jó másfél hónap múlva érkezett meg, tehát nem ugrottam neki egyből az átírásoknak. Utólag visszagondolva, Székely János javaslatai nem is voltak számosak és teljesíthetetlenek, némely esetben jobbá tették az eredetit. Végül is két-három heti önkínzás után újból elővettem a kéziratot és a levelet. Azt hiszem, a levélnek az utolsó sorai győztek meg: „*Mert megítélésem szerint a vers föltétlenül értékes. Nagyon hitelesen és szuggesztíven sikerült kifejeznie valamit (mondjuk talán életérzést); művében szenvedély és indulat van – a magam részéről igazán gratulálok hozzá.*”

Tehát nem akárkitől jöttek a kérések, és nem akármit kért. Az akkori erdélyi szerkesztők és írók közül, azt hiszem, ő volt számomra az alfa és az ómega: szót kellett fogadnom neki.

Kár, hogy az átdolgozott, kompromisszumos kézirat eredetijét nem őriztem meg (bár lehet, hogy megvan valahol egy láda mélyén, de hosszas keresgélés után sem leltem rá), mert összevetése az „ős-eredetivel” igazolná, hogy Székely János kérése nem volt ördögtől való. Viszont az *Igaz Szóban* megjelent szöveget összehasonlíthatom a két évvel későbbi, *Ki virággal megveretett* című kötetemben napvilágot látott változattal, amelyben a vers már-már eredeti, *Hó hull örök vadászmezőkre* címmel és az „ős szövegek” újbóli beemelésével, illetve a kihúzottak visszairásával együtt látott napvilágot. Ízelítőül álljon itt néhány példa:

EREDETI SZÖVEG

bordélyok a templomokból

.....

Nagy

pelyhekben

zuhognak

.....

az idomítható utódokat

SZÉKELY JÁNOS JAVASLATAI
ALAPJÁN ÁTÍRT

káromkodás templomokból

.....

nagy pelyhekben hullanak

.....

a befognivaló bocsokat

.....
Euróka

.....
*láthatatlan közelednek
a páratlan ujjúak*

.....
*s lemeszárolt mosó-medvéken
iszod az ötörai teát*

.....
*Boxer polgártárs Uszkár tezsuvér
Óexcellenciája Skót Terrier
és a Nagy Vezérkar*

.....
*összkomfortos fészek
épül a kakkuknak
dajka-rigó füttye
jövend el tanúknak*

.....
*S mire
a nagy vomatóriumban
két lábra állsz
komondor keselyük*

.....
Nagynak, kicsinyeknek.

-----
*Kürt rivall
Duda ordít
Pánsíp visít
Trombita harsog*

Valkürök éje jön

*Te hétarcú
Te legősibb
egyszemélyben
Nimród és Ézsau
te legújkoribb
te legsápadtabb arcú
Nagy Vadász*

.....
Jó ó Ró pa

.....
*láthatatlan közeledik
a páratlan ujjúak rendje*

.....
*s lemeszárolt mosó-medvéken
alszol el*

.....
Boxer polgártárs Uszkár testvér

Agár bajtárs valamint Tacsó koma

.....
*s mire a nagy vomatóriumban
két lábra állsz
melleden vörösen kinyílik
a hajnali csillag*

kit örök dicséret éltet
ki apja és neve vagy mindeneknek

ím itt vannak előtted
az egyesre kalapált
kérdőjelek —————

a megszelídült vadon

a megfagyott dacon
lábhoz kúszó hűség
kotorék és kajtató kutyáid
által felhajtott hálaadás
a sóval és kenyérrrel
kifizetett ének

.....
órabéres kurvák

.....
Gerinctelen
gerincesek

.....
Ige a tárgyjal nemtelenkedik
húsórlóvel párzik
telefonkagyló
bagzik görénnyel
ordasok kelnek nászra
s járőr sziréna
súlyomembriókat vetélnek a

.....
Nikkelin-spirál

csavarható gerincemre
hogy rövidre zárjatok

.....
Mellette

Fejvadász Joe
egy elhalasztott focimeccs
emlékét
fojtja alkoholba

.....
órabéres sztárok

.....
gerinctelenek

.....
ige a tárgyjal fajtalankodik

súlyomembriókat vetélnek el

.....
nikkelin-spirál csavarható
a gerincemre

hogy kisüssön majd egy nyári zivatar

.....

Marosvásárhely, 1982. április 23.

Ferencz S. István, 4100 Miercurea-Ciuc Str. Patinoarului nr. 5.

Kedves Pista!

Megkaptam a Vadászmezők új változatát, el is olvastam, s úgy vélem, megoldotta mindazokat a passzusokat, amelyek ellen kifogás merült fel. Most tehát azt fogom tenni, hogy továbbítom a kéziratot a vezetőségnek, mert végül is annak van fenntartva a döntés. Meglátjuk, Pista, mit szólnak hozzá, mi lesz a határozat, s mihelyt bővebbet írhatok, rögtön megírom. Addig is türelmét kérem. Levelében valami személyi lapot emleget. Nem találtam a borítékban.

*Szeretettel üdvözlí:
Székely János*

Ezután nem volt más teendőm, mint türelmesen várni a vezetőség döntését. Az pedig késett, egyre késett. Olyannyira, hogy lassan ad acta gondoltam az egészet, hisz lassan elmúlt a tavasz, a nyár, az ősz is, s én egyre megkeseredettebben tengődtem, „sarokba szorítva, egy piros írógép mögött”.

Nem emlékszem már pontosan arra a „személyi lapra”, amelyet János úr emlegetett, amelyet nem talált a borítékban, de valószínűleg az írószövetségi tagsághoz szükséges iratcsomóhoz kérték, hisz abban az időben rendeződött a felvételem. Hogy miért nem volt a borítékban, arra a későbbiekben jött a magyarázat.

Marosvásárhely, 1983. január 24.

Ferencz S. István, 4100 M. Ciuc Str. Patinoarului 5.

Kedves Pista!

Sok különszámunk után elérkezettnek láttuk az időt, hogy végleges döntést kérjünk a vezetőségtől régóta nálunk heverő, s egyszer már át is retusált poémájáról. Pista kedves, még mindig nincs végleges döntés. A vezetőség sajnos csak újabb feltételekkel tudja vállalni a közlést. Ezek a feltételek, úgy látom, megint nem lényegbevágóak és kevesek is, minden módon rábeszelném, próbálja még most, utoljára teljesíteni őket, mert amellet, hogy nem változtatnak strukturálisan az elképzelésén, talán utat

IGAZ SZÓ

SZÉPIRODALMI FOLYÓIRAT
REDACȚIA - SZERKESZTŐSEG
TIRGU-MUREȘ — MAROSVÁSÁRHELY
Str. Primăriei nr. 1. Telefon: 14158

Marosvásárhely, 1983. január 24.

43

Ferencz S. István, 4100 M. Ciuc Str. Patinoarului 5.

Kedves Pista!

Sok különszámunk után elérkezettnek láttuk az időt, hogy végleges döntést kérjünk a vezetőségtől régóta nálunk heverő, s egyszer már át is retusált poémájáról. Pista kedves, még mindig nincs végleges döntés. A vezetőség sajnos csak újabb feltételekkel tudja vállalni a közlést. Ezek a feltételek, úgy látom, megint nem lényegbevágók és kevesek is, minden módon rábeszelném, próbálja még most, utoljára teljesíteni őket, mert amellett, hogy nem változtatnak strukturálisan az elképzelésén, talán csakugyan utat nyitnak a publikálásnak. Kérem, Pista kedves nézzen utána Schiller Räubere történetének, hogy az miképpen jutott nyilvánossághoz, s miképpen tett mégis hatást, s ebből a perspektívából vegye fontolóra a javaslatokat. Mégpedig a következőket.

1) A vezetőség megítélése szerint föltétlenül meg kell változtatni a címet. Mégpedig úgy, hogy az új cím egyértelműen az indiánokhoz kösse a szöveget. Azt mondták nekem: olyan cím kell, amelynek perspektívájából rajtafoghatatlanul az indiánokra gondoljon az olvasó, mintegy ebbe az irányba orientálja egész további értelmezését. Úgy látom, arról van szó, hogy a címben eleve legyen benne az indián szó. Próbáltam gondolkodni ilyen címen, de semmi sem jut az eszembe. Hó hull az indián vadászmezőkre vagy egyszerűbben: Hó hull indián vadászmezőkre - ez egyik sem igazán jó. Esetleg: Indián tél. Pista kedves, kérem, találjon ki valamit.

2) Ezen kívül még csak egy nagy megjegyzést látok a kéziratban. Arról a részéről van szó, amely úgy kezdődik: *Ízsa, Ízsa.* A vezetőség (személy szerint Hajdu Győző főszerkesztő) azt mondja, semmiképpen sem vállalható a közlés, míg a szövegbe ilyen félreérthető vagy félreérthetetlen célzások olvashatók belé a személyiségről. Úgy látom, tulajdonképpen csak három sor ellen van kifogás, és pedig: 1.) kit örök dicséret éltet 2.) a szóval és kenyérral kifizetett ének és 3.) dicsérvjáték hogy dicsértessetek. - Ennek a három sornak kellene kihúzni a fogát.

Nem tudom, Pista kedves, mi a megoldás, húzással vagy átírással oldható-e meg a probléma, de igen szépen kérem, oldja meg valahogyan, hogy végrevalahára megjelenhessék ez az igazán jelentékeny vállalkozása.

Szeretettel, barátsággal üdvözlö:

Ferencz S. István

nyitnak a publikálásnak. Kérem, Pista kedves, nézzen utána Schiller Räubere történetének, hogy az miképpen jutott nyilvánossághoz, s miképpen tett mégis hatást, s ebből a perspektívából vegye fontolóra a javaslatokat. Mégpedig a következőket:

1) A vezetőség megítélése szerint föltétlenül meg kell változtatni a címet. Mégpedig úgy, hogy a cím egyértelműen az indiánokhoz kösse a szöveget. Azt mondták nekem: olyan cím kell, amelynek perspektívájából rajtafoghatatlanul az indiánokra gondoljon az olvasó, mintegy ebbe az irányba orientálja egész további értelmezését. Úgy látom, arról van szó, hogy a címben eleve legyen benne az indián szó. Próbáltam gondolkodni ilyen címen, de semmi se jut az eszembe. Hó hull az indián vadászmezőkre vagy egyszerűbben: Hó hull indián vadászmezőkre – ez egyik sem igazán jó. Esetleg: Indián tél. Pista kedves, kérem, találjon ki valamit.

2) Ezen kívül még csak egy nagy megjegyzést látok a kéziratban. Arról a részből van szó, amely úgy kezdődik: Ézsau, Ézsau. A vezetőség (személy szerint Hajdu Győző főszerkesztő) azt mondja, semmiképpen sem vállalható a közlés, míg a szövegben ilyen félreérthető vagy félreérthetetlen célzások olvashatók bele a személyiségről. Úgy látom, tulajdonképpen csak három sor ellen van kifogás, éspedig: 1.) kit örök dicséret éltet 2.) a szóval és kenyérral kifizetett ének és 3.) dicsérjetez, hogy dicsértessetek. – Ennek a három sornak kellene kihúzni a fogát.

Nem tudom, Pista kedves, mi a megoldás, húzással vagy átírással oldható-e meg a probléma, de igen szépen kérem, oldja meg valahogyan, hogy végrevalahára megjelenhessék ez az igazán jelentékeny vállalkozása.

Szeretettel, barátsággal üdvözlő:

Székely János

Annyira lemondtam az egésztől, hogy nem is válaszoltam Székely Jánosnak. Ehhez az is hozzájárulhatott, hogy 1982 szilveszterét magyarországi barátainkkal saját lakásunkban töltöttük, akikkel az együtt-lét azért is fontos volt, hogy az akkor már beteg feleségem számára hoztak egy fél évre való gyógyszert. A lakásunkba való befogadásuk akkor már rizikós, büntetendő cselekedetnek számított. Meg is jelent 2-án, hajnali négy órakor egy bárgyú rendőr a felszólítással, hogy fáradjak be a rendőrségre, mert „valamiféle rossz emberek” feljelentettek, amiért bejelentés nélkül idegen állampolgárokat fogadtunk a

lakásunkban. Álmosan, kábán, szédelegve, első reakciómban szólni sem tudtam. A magyar nemzetiségű rendőr is zavarban volt, bárgyún, izzadva állt egyik lábáról a másikra, kezeit tördelve szidta a „rossz embereket”, amikor elmondtam neki, hogy valóban vannak vendégeink, akik testvéri jó barátaink, s azzal a céllal érkeztek, hogy gyógyszereket hozzanak beteg feleségemnek. Erre a rendőr elkezdett sopánkodni, még jobban szidta a „rossz embereket”, különben ő is Magyarországról szerzi be elég viszontagságos körülmények között a gyógyszereket. Mialatt öltöztem, a feleségem rákérdezett, hogy milyen gyógyszereket hozat a szomszéd országból, többeket felsorolt, közöttük a Cavinton nevű, memória-karbantartó tablettát. A rendőrnek szerencséje volt, ilyet is hoztak a barátaink, a feleségem meg is ajándékozta egy doboz Cavintonnal a rend fura őrért. Én pedig a kíséretében begyalogoltam a csíkszeredai rendőrségre, ahol az útlevélosztály főnöke fogadott. Neki is elmondtam, amit a rendőr őrmesterrel közöltem. Ő annyit válaszolt, hogy tudom, ugye, hogy ezért meg kell bírságotlani. Mondtam, hogy tudom, bírságotlani nyugodtan, mert kifizetem. (Emlékezetem szerint a bírság összege 25 000 lej volt, amit azonnali kifizetés esetén feleztek. Megjegyzem, hogy az akkori fizetésem 1700 lej volt.) Az útlevélosztály főnöke azt mondta, hogy nem eszik olyan forrón a kását, és hazaküldött azzal, hogy vigyem be a vendégeink útlevelét. Amikor visszatértem, megnézte az útleveleket, és elém tett egy ív papírt, hogy írjak egy nyilatkozatot (románul: deklarációt) a vendégfogadásról. Írás közben megjelent egy civil ruhás egyén, aki a főnöktől átvette a vegzálásomat, s kiderült róla, hogy belügyi tiszt, köznapi szóval szekus. Neki is elmondtam, amit az útlevelesnek, s hozzátettem, hogy még a holnapi nap kifizetem a bírságot. Erre azt mondta, hogy ők nem olyanok, megpróbálják emberségesen elintézni, hisz személyemben nem akárcsak, hanem egy költőt, jó nevű újságírókat ismernek. Azzal váltunk el, hogy a következő hét szerdáján délután ötkor találkozunk az ő irodájában, s akkor alaposan megbeszéljük a helyzetünket. Tűkön ültem, permanens feszültségben teltek a napjaim. A jelzett szerdai napon végül is megjelentem a belügyi tiszt irodájában. Találkozásunknak a lényege a következő volt: az idegenrendészeti kihágás miatt nem büntetnek meg, mert ők emberségesek, mindig tekintettel vannak a dolgozó állampolgárok élethelyzetére, tehát jót tesznek velem, de jó tett helyébe jót várj, azaz én is honoráljam meg

valamivel az ők humánus viszonyulását. Tiszta munka, mint a kéményseprés. Ötöltem, hatoltam, azzal próbáltam kibújni az eléggé egyértelmű apropózás alól, hogy én lojális állampolgára vagyok az országnak, s az újévi történésekhez hasonló esetekről mindig beszámolok az alapszervezet párttitkárának. (Mint a *Falvak Dolgozó Népe* tudósítója akkoriban formálisan a Hargita Megyei Mezőgazdasági Igazgatóság pártszervezetéhez tartoztam, gyűlésekre sem jártam, törődtek is ők énvelem, hiszen az akkor „felizzó agrárforradalom” káoszában a kisebb gondjuk is nagyobb volt, mint ilyen hülyeségekkel foglalkozni. De azért a magyarországi vendégeinkről csak szoltam a párttitkárnak, aki legyintett az egészre.) Kihallgatóm azzal bocsájtott el, hogy a következő szerdán újból találkozunk. S ez így ment három-négy hónapon keresztül. Ha nem jelentkeztem, rögtön csengett a telefonunk.

Érthető tehát, hogy miért nem válaszoltam rögtön Székely János január 23-i levelére. Közben azért utána néztem Schiller *Räubere* ügyének. Elsőként azt tudtam meg, hogy a *Räubere Haramiák* címmel került be a magyar irodalmi köztudatba.

Schiller szegény szülők gyermekeként került a stuttgarti katonai akadémiára, amely pokollá tette a napjait. „*A növendékek még a szünidő alatt sem hagyhatták el az intézetet, családjukkal nem érintkezhetek, olvasmányaikat, szabadidejüket – s ha lehetséges lett volna, még gondolataikat is – szigorú előírások szabályozták... Nem véletlen, hogy a börtönhangulatú katonai intézet falai között fogamzott meg benne első drámájának, a Haramiáknak a gondolata, ezzel a mottóval: In Tyrannos. (Halász Előd: A német irodalom története)*” Tanulmányai befejezése után ezredorvos lesz a stuttgarti gránátos ezrednél, ahol tovább folytatódik az akadémián ifjú éveit megnyomorító zsarnokság.

Mindenek fölött ott lebeg Károly Jenő herceg despotizmusa. 1781-ben fejezi be a *Haramiákat*, amelyet még ugyanabban az évben – NÉV NÉLKÜL – kinyomtat. A hatalom szemében a dráma megírása után ez lett az első „fütyülés a templomban”. Mert hát akkor is működtek a „kékszemű fiúk”, csekélység volt megtudni a szerző kilétét, aki ráadásul elköveti azt az égbekiáltó gazemberséget is, hogy kiszökik a kaszárnyából és Mannheimban titkon megnézi a *Haramiák* bemutató előadását, amelyet a színház intendása „MODOSÍTÁSOKKAL, TOMPÍTÁSOKKAL ÉS SZELIDÍTÉSEKKEL” nagy nehezen, de színpadra állít. Mindez nem marad következmények nélkül: a kényúr, Károly

Jenő herceg az engedetlen író tizennégy napra laktanyazárkába vetette, és megtiltotta neki, hogy komédiákat és „hasznos dolgokat” írjon. „Hol zsarnokság van, ott zsarnokság van...”, jut eszembe Illyés Gyula Schiller kálváriája kapcsán, aki elhagyja szülőföldjét, végül a kényúri terror elől Frankfurtba szökik.

Székely János ezzel a történettel végképp meggyőződött. Jól tettem tehát, hogy már az első javaslataira hallgattam. Nem volt semmi okom, hogy legutóbbi kéréseinek ne tegyek eleget. Csakhogy mindezt nem írtam le, nem válaszoltam a levelére, arra gondoltam, hogy az egyévi hercehurca után van rá időm bőven. Ellenben egy újabb szerdai napon, déltájban csöng a telefon. Már-már az újabb „légyottra” gondoltam... Felveszem a telefont, s legnagyobb meglepetésemre János úr jelentkezik. Már-már sírós, elvékonyodott hangon szól a telefonba: *„István drága, mi van? Megsértődött, megorrolt ránk, hogy nem válaszolt legutóbbi levelémre? Mi a helyzet, beleegyeznek-e kéréseinkbe? Az a helyzet, hogy már be van tördelve a poémája, kellene közöljük...”* Enyhén restelkedve válaszoltam, nem volt erőm magyarázni a hatalommal való hercehurcát, azt mondtam neki, hogy természetesen beleegyezem, legyen a poéma címe *Indián tél*, s az ominózus szövegrészt egyszerűen töröljék. Így jelent meg „sokat szenvedett művem” az *Igaz Szó* 1983-as áprilisi számában.

S itt akár be is fejezhetném ez egész történetet, ha mindezzel véget ért volna „schilleri utam”. De nem ért véget. Még a folyóirat megjelenése előtt, az egyik szerdai napon kihallgatóm, aki minden eszközt megpróbált megmozgatni beszervezésem érdekében (még Nyugatra szóló útlevelet is ígért), hirtelen rám kérdez: *„És miért kellett megváltoztatni annak a versnek a címét?”* Ledöbbsentem. Nem is emlékszem rá, hogy mit válaszoltam. Megvilágosodott az elmém: Uram, ezek mindent tudnak! Tudják, hogy mit beszéltem Székely Jánossal a telefonban, és az egyik levelemből hiányzó úrlap bizonyossága szerint levelezésünknek is jó ismerői. Tudják tehát azokat a *„félreérthető vagy félreérthetetlen célzásokat... a személyiségről”,* amelyek előfordultak a szövegben. Igen, én lehet, hogy nem tudtam, de ők tudták a „személyiség” nevét is. Akkor pedig hogy a Jehovába nem tiltották le az egészséget?!

2.

2017 szeptemberében meghívtak a Temesvári Magyar Napok rendezvényeire. A meghívó személyesen Tamás Pétertől, tiszteletbeli magyar konzultól érkezett, aki annyit árult el, hogy emlékezni, nosztalgiázni akarnak, ebben ő is érintett, egy meglepetéssel várnak, s jó lenne, ha az egészet velem együtt tehetnék. A meghívást szívesen fogadtam, és megígértem, hogy ha csak egy mód lesz, elmegyek. Sejtettem, hogy az egésznek van valami köze az egykori *Indián tél*hez.

Mert az *Indián tél*, azután, hogy nyomdafestéket látott 1983 áprilisában, elkezdte élni tőlem független életét. Álszerű lennék, ha letagadnám a közlés után ilyen-olyan csatornákon hozzám érkező vállveregető jelzéseket, visszhangokat. Az egyik ilyen jelzés Temesvárról érkezett. Még az év őszén felkeresett két temesvári középiskolás diák, Ferenczy Szabolcs és Telegdi Álmos az áprilisi *Igaz Szóval* a hónap alatt, azzal a határozott szándékkal, hogy ők pódiumra szeretnék „emelni” a poémámat. Beleegyezek-e? Van-e valami kifogásom ellene, esetleg óhajom, javaslatom, elvárásom? Nem volt. Aztán a fiúk sorról sorra végigolvasták a verset, közben magyarázták, rám kérdeztek, hogy bizonyos részeket jól értettek-e. Csak ámultam, bámultam, jesszus, ezek a srácok jobban tudják, látják, érzik, nálamnál is jobban sejtik, hogy mit is akartam én azzal a verssel.

A fiúkat osztályfőnökük, Toró T. Tibor, a Székelyföld szülőtte, a neves atomfizikus Toró Tibor fizikatanár fia küldte hozzám. Ő, miután elolvasta a verset az *Igaz Szóban*, egy osztályfőnöki órán felolvasta a diákjainak is. Attól a pillanattól fogva nem volt megállás, olvasták, értelmezték, vitatkoztak rajta, némelyek már kívülről idézték, egyenes út vezetett az elhatározáshoz, hogy ezt az élményt másokkal is megosszák, pódiumra vigyék az egészet.

A visszaemlékezők szerint egy év is eltelt a készülődésekkel, a tanulással, hiszen Toró T. Tibor fizikatanár rendezésének alkotó résztvevői voltak az osztályából kiválogatott mintegy 20 szereplő mellett azok is, akik nem kaptak szerepet, de más osztályokból is gyűltek köréjük „segéderők”. Megmozgatták és felbolydították az egész Temesvári Magyar Középiskolát. (NB.: Ekkorra a temesvári maradt az egyetlen tiszta magyar középiskola az egész Erdélyben, Bánátban és Partiumban.) Szerencsére ott állt mögöttük az iskola

akkori igazgatója, Tácsi Erika, aki tartotta a hátát az egész akcióért, mert a pártszervek és a belügyiék szorgosan nyüzsögtek az iskola, a diákok, az osztályfőnök, az egész indiánosdi körül. Talán ennek tudható be, hogy eléggé elhúzódott a bemutató, ráment szinte az egész 1983–84-es tanév.

1984 tavaszán, áprilisban a Kriterion Kiadónál, Egyed Péter szerkesztésében megjelenik a három hosszú verset tartalmazó, *Ki virággal megveretett* című kötetem, amelynek az indiános „versünk” eredeti, *Hó hull örök vadászmezőkre* címmel lesz a záró opusza. Tamás Péter visszaemlékezése szerint a bemutatóra készülődve már ezt forgatják a kezükben, emelik be az eredeti szövegváltozatokat az előadásba.

Napra pontosan már senki sem emlékszik az előadás dátumára. 1984 tavaszát emlegeti mindenki, ezt erősítette meg Tácsi Erika is. Az egyetlen, első és utolsó előadást a temesvári Egyetemiek Kulturházában tartották. A siker több mint visszhangos volt, nemcsak a középiskola diákjai, hanem a temesvári magyar egyetemisták (NB.: Abban az időben az országban talán itt volt a legszínvonalasabb a magyar egyetemisták művelődési, önismereti élete, ez már Bocsárdiék és a Garabonciás korszaka, ami szintén megérne egy misét...), és a város magyar értelmiségének a többsége is ott ült a nézőtéren.

És aztán néma csönd. Több előadását a műsornak nem engedélyezték, a korabeli sajtóból is kitiltották az értékeléseket, füstbe ment a diákok álma, hogy Erdély, Bánság, Partium más városaiba elvigyék megszenvedett pódiumműsorukat, amelyet sajnos még a szerző sem láthatott, mert rajta kívülálló okokból nem mehetett el a bemutatóra; arra gondoltak, hogy majd egy későbbi előadásra csak eljut.

Metz Rita, egykori temesvári középiskolai kortársnak köszönhetően birtokomba került két korabeli fotó az előadásról, amelyeket, ím, mellékelek:

„Habár fizikatanár, diákjaival egy irodalmi előadást rendezett, Ferencz S. István – művésznevén Ferenczes István – egyik verséből, akit különösen nagyra értékel, azt állítván, hogy a legjobb magyar költő Erdélyben (NB.: No, no, egy kicsit eltúloztad a dolgot, Tibike...). A kútfő a Toró T. Tiborral folytatott beszélgetéseiben sajnálkozását fejezte ki ilyen jellegű foglalatosságai miatt, aki azt állította, hogy személyesen ismeri (NB.: mármint a szerzőt), még abból az időből, amikor tanuló volt Temesváron.

(NB.: Nem emlékszem, nem tudom, miként ismerhetett engem tanuló koromból Toró T. Tibor, mert az igaz ugyan, hogy 1962-ben Temesváron érettségiztem, de a középiskolát Lugoson végeztem. Ő pedig 1957-ben született. Ha csak nem atomfizikus édesapján, illetve kitűnő lugosi tanárunk, Gergely Kálmánon keresztül, aki Tibor apósa lett? De ezek a találkozások az én középiskolai éveimnél jóval később történhettek, 1984-ben már biztosan ismertük egymást, tehát nem túlozt nagyon, amikor visszavetítette „jelenünket a múltba”. Ő, tempora mutantur...) *A jelenlegi kapcsolataikról nem tett említést.*”

A 2017. szeptemberi temesvári találkozó az én számomra katartikus élményt hozott. Enyhén hátborzongató volt a szembesülés egykori művemmel. Ugyanis újból előadták. Igaz, hogy nem az egészet, csupán részleteket belőle. Szinte megsemmisülve irultam-pirultam, amint a harmincvalahány évvel ezelőtti egykori szereplők közül néhányan – immár őszbe alkonyodva, meglett férfiak, asszonyok, élükön Tamás Péter konzullal – mondták, szavalták a poéma részleteit. Nostalgikus szövegmondásukat kiegészítette, már-már überelte a mostani temesvári középiskolások beugrása, üdesége, akik azokat az egykori szereplőket helyettesítették, akik nem lehettek jelen. Olyan volt az egész, mint asztaltáncoltató szellemidézés; valami furcsa mélabú, szomorú búbáj lebegett fölöttünk.

A többi már csak ráadásnak jött. Számomra a legfontosabb a találkozó utáni beszélgetésekből állt össze: az egykori diákok egyöntetűen azt vallották meg, hogy az az *indián teles* időszak, az az egyetlen előadás egész további életük meghatározó, múlhatatlan élménye volt. Hamuban sült pogácsaként ott zörög, kísért most is a tarisznyájukban. Most már „mitosztalan” lett, „de lelkiismeretté” szépült az egész, azaz: jól s jót cselekedtem, amikor Székely János urat „kiszolgáltam”.

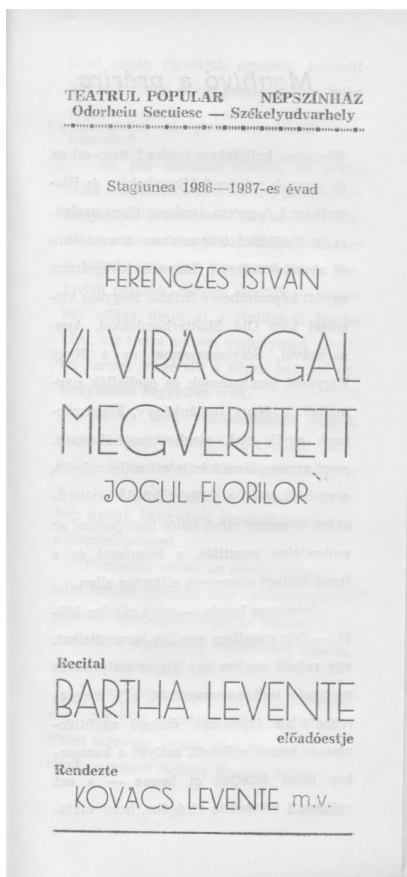
Köszönöm, temesvári magyarok.

3.

Mint már említettem, 1984-ben megjelent a Kriterion kiadásában, Egyed Péter szerkesztésében a *Ki viraggal megveretett* című, három poémát tartalmazó kötetem, amelyben az indiánosdi immár az eredeti, *Hó hull örök vadászmezőkre* címmel szerepel. Még az év őszén felkérésre Bartha Levente az udvarhelyi Népszínháztól azzal, hogy olvasta a könyvet, s szeretné egy pódiumműsor keretében előadni. Természetesen beleegyeztem, hiszen Király László *Amikor pipacsok voltak*, 1982-ben megjelent verskötetéből összeállított műsorának visszhangos sikere kellő garanciát jelentett. A következő hónapokban többször találkoztunk, Levente sorról sorra rágta át magát a szövegen, rákérdezt, magyarázott, értelmezett, beszámolt készülődéseiről, a színpadi próbákról. Közben kiderült, hogy az előadást Kovács Levente, a marosvásárhelyi színművészeti főiskola tanára, tehát profi rendező fogja rendezni.

Az udvarhelyi Népszínháznál alapos, jól átgondolt előadás készült, amit az is jelez, hogy a bemutatóra csak az 1986–1987-es évadban került sor, emlékezetem szerint 1986 őszén a nagyszínpadon, telt ház előtt.

A műsorlapba a rendező Kovács Levente *Meghívó a prérre* címmel írt ajánlást, amely szinte megpecsételte könyvem sorsát: végleg győzött a Székely János által „kiharcolt” indián-szimbolika, mintha kényszerzubonyba zárva táncoltak volna azok a poémáim is, amelyek eléggé távol estek ettől a szimbolikától. Ez érthető is, hiszen így vált

„eladhatóvá” az „aláaknázott váróterem”, „virággal megveretett” sivár várakozásainak önpusztító reménytelensége.

„Emlékeztek még a prérire? – teszi fel a nézőknek a kérdést Kovács Levente, mintegy sejtetve, hogy ennél is többre emlékezünk. – És Winnetou hollőfekete lovára? Ncso-csi-ra, az apacsok szépére? Miunekakára és Hiawatkára? A prérin átrobogó tüzes paripára, a lövöldöző trapperekre, aranyásókra és nyomkeresőkre? Hányszor lovagoltunk együtt képzeletben a Sziklás Hegység vízesei közt Old Shatterhandékkal, Apanacskával, Sólóyszemmel és a Nagy Kígyóval kommandsok és ogellák nyomában. A Nagy Indiánkönyv, kamaszkorunk egyik első, meghatározó élménye, mert azonosulásra készítetett az igazságért, a szabadságért, a jobbért küzdő rézbőrűekkel és a nemes szívű fehér testvérekkel az embertelen pusztítás, a természet és a tiszta emberi viszonyok eltiprása ellen.

Ferenczes István – mint minden költő – őriz magában egy kis kamaszlelket, egy rejtett zugban egy kristálytisztán pislákoló indián-romantikát, egy megnevezhetetlen fájdalmat, dadogó együttérzést és konok mélabút, melyet a kamaszkor hősei ültettek el benne – s ezt szökkenti költészete virágába, hogy metaforái révén újraéljük egyszери, hasonlíthatatlan belső élményeinket; újra felkeressük a prérít és kedvenc tájainkat – hőseinket.

Az idő azonban elmúlt, az indián tájak romantikája helyére egy keményebb, kegyetlenebb realizmus tört be, széthullásában a romantika illúzióvilága értékeket is temet: gyönyörű természeti tájak, tiszta vizű patakok, dobogó csordák-ménesek világa tűnik el a civilizáció füstjei közt, s e tiszta emberi viszonyokat, erkölcsi tartást megérezik a népek békéjét veszélyeztető kegyetlen erők.

De az örök vadászmezőkre vágó, Nagy Indiánjátékra mindég kapható másik énünk hajlamos újra kilovagolni, hogy a lélek nagy kalandozásai közben tomahawkot, nyilat, bátorságot vessünk szembe az embertelenséggel.

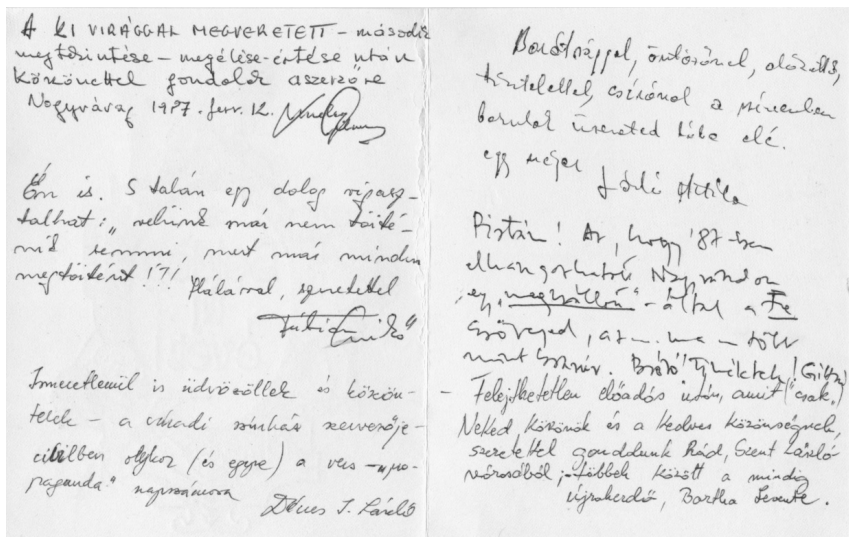
Ferenczes versei az előadó számára a lelki kaland prérijét, nagy vadászmezejét jelentik, ahol újra magasba röppen a jó szándék, a szebbet – emberibbet akarás, a helytállás vágya.

Lovagoljunk újra együtt álmaink nagy prérijén, barátaim. Fel hát a költészet szárnyas lovára, pirkad még hajnal távol, a messzi Sziklás Hegyek közül.”

A székelyudvarhelyi három előadás után Bartha Levente elindult tájolni. Előadásait elvitte szinte Erdély minden jelentősebb városába.

Nem követtem, hogy hol, merre járt. Időnként érkezett egy-két visszajelzés. A madár repült, a költészet művelte a csodát, immár tőlem függetlenül, ez volt a természetes, a normális.

Két visszajelzés is legyezgette „művészi hiúságomat”. 1987 februárjában egy újévi üdvözlőlap érkezett Nagyváradról, amelyen színészek, újságírók, költők jeleznek az ottani két előadásról.

Gittai Pista barátomat idézem: „Pistám! Az, hogy '87-ben elhangozhott Nagyváradon egy 'megszállott' által a Te szöveged, az ma több mint bravúr. Brávó Tinétek! Gittai”

Azonban ennél is fontosabb, hogy a szakma felől is érkezik tudósítás. Kántor Lajos az *Utunk* 1988. február 15-i számában tesz közzé egy terjedelmes értékelést *A költészet virágos katonája* címmel, Bartha Levente szatmári vendégszerepléséről, ahol előadta két költő, Király László és a Ferenczes „virágos verseiből” összeállított pódiumműsorait.

„A három hosszú versből álló Ferenczes-kötetet – írja Kántor – úgy szabja át a maga előadói méretére, hogy a címadó első költemény lényege (e puritánra fogott juhászferences tenyészet) el ne vesszen: »pogromos arccal gyűlnek körénk / arcmagasságig tolakszanak fel / tolakszanak fel / az alacsony mételtyű-félék / a kigyónyelvek / alázatos algák / trágár békalábak

Úgy tűnt, hogy helyreállt a világ rendje, költeményeim, másokkal együtt, lassan az erdélyi magyarság „lelki karbantartójává” váltak, a kezdeti, lassan elfeledett „viszontagságok” után révbe értek. Akár boldognak is érezhettem volna magamat, ha tudtam volna, hogy mi a boldogság. Talán a megírásuk volt az. Színpadra vitelük sikere biztosan nem tett azzá, szinte restellkedtem, ha néha vállon veregettek, megborzongatott a „tapsprófétaság”.

De azért szerettem volna, ha lakóhelyemre, Csíkszeredába is elhozza műsorát az előadó, mert gyarló, hiú az alkotó, kíváncsi arra, hogy miként működik abban a közegben a mű, ahol megszületett. Egyszer-kétszer rákérdeztem Barthára, hogy mikor hozza el a műsort Csíkba. Azt a választ kaptam, hogy majd. Ő pedig, mintha sejtett, megérzett volna valamit, mindegyre halogatta a csíki vendégjátékot. Nem sietett, mert tudta, hogy a megyeszékhely korifeusai, kicsi atyaistenei pápábbak a pápánál.

Végül is, valamikor 1988 őszén eljött Csíkszeredába is. Két előadást hirdettek meg, de csak egy lett belőle. Az előadás utáni napon megindultak a szervek, begyűjtötték a kiragasztott és a raktáron lévő plakátokat (az udvarhelyi Népszínháznál is), még nálam is érdeklődtek, hogy van-e belőlük a birtokban (persze, azt mondtam: nincs), az előadónak pedig tudomására hozták, hogy nem lesz több előadás. Magyarul: betiltották.

A dolgot annyira komolyan vették, hogy az előadásról készített értékelőt is kicenzúrázták a megyei lapból, az akkori *Hargitából*. Székedi Ferenc újságíró kollégám

szomorúan adta át *Vers és virág* című kéziratát, amit azóta is őrzök:

„Aki évek óta figyelemmel követi színpadainkon az előadóesteket, különösen az önálló versösszeállítások bemutatását, nagy-nagy változásokat vehet észre: míg eleinte színészeink vagy más pályáról a színpadra átránduló előadóink elsősorban klasszikus ihletettséggű műsorokkal álltak a közönség elé, addig mára nagyot változott a kép. A kimondottan érzelmi költészet színpadra vitele helyett (és mellette) előtérbe került a gondolati költészet; az egyszerűen csak szép, zengzetes versmondás helyett pedig valóban az önálló, az értelmező, a vers sokrétű lehetőségeit elemző és tovább, a színpadi alakítás lett a döntő. Az egyszemélyes műsorban az előadó immár nem egyszerű elmondó felolvasó, hanem kimondottan kommunikációs szerepet játszik. A költőtől az olvasóig, illetve hallgatóig eljutó »message«, az információs üzenet jórészt rajta is múlik. És az évek során változtak, alaposan megváltoztak maguk az előadók is, hisz a gondolati költészet az eszközök, a hatások jóval szélesebb skáláját igényli. Bármennyire is paradoxonnak hat, még azt is meg kell tartalommal, illetve értelemmel tölteni, ami a versben hiány és azoknak a tetszőleges kapcsolatoknak vagy metafora-láncolatoknak is meg kell adni a jelentését, amelyek az eredeti kötet lapozgatása közben csak második vagy harmadik olvasatra bukkannak elő. Aki tehát ilyen költészet, ilyen költeménysor bemutatásának fog neki, az ugyancsak nagy fába vágja a fejszéjét. Bartha Leventét, a Székelyudvarhelyi Népszínház tagját nem riasztotta vissza a feladtság: jóval több mint tíz (?) előadás után (a kezdetekről beszámoltunk olvasóinknak) még csiszoltabban, még kiforrottabban vitte színpadra Ferenczes István virágos verseit, vagy ha úgy tetszik, vers-virágait, mikro- és makrokozmosz, biológiai-asszociációit, érzelmi fűtöttségű, hagyományokban fogant, és mégis oly széles, egyetemes sodrású líráját. Ezzel, a helyenként magának a nyelvnek a korlátait is feszegető lírával megküzdeni kemény munkát igényel, s ha – amint az természetes is – a csíkszeredai két előadás (NB.: csak egy lett belőle...) kapcsán lehetnek kisebb-nagyobb néző-alapú nézetkülönbségek, a vállalt feladat nagysága és a kortárs költészet következetes művészi színrevitele megérdemli elismerésünket.”

Bartha Leventét – elmondása szerint – behívták a szekura, ahol ilyen-olyan magyarázatokat kértek, a szerző szándékairól érdeklődtek, hogy mit akart ezzel a szóval, mondattal mondani, találkozásaik alkalmával miről beszélgettek... Tulajdonképpen a szokásosnál nem

történt semmi különösebb. Hanem az előadást néhány nap után újravizionálták Májai Albert, a Szocialista Nevelés és Művelődés Megyei Bizottsága elnökének vezetésével. Bartha elmondása szerint a bizottságban még benne volt Barabási László, a csíkszeredai múzeum igazgatója mint fő jelentéstevő, és néhány, Bartha által nem ismert pártaktivista. Sok csűrés-csavarás, „szövegértelmezés, magyarázás” után végül kimondták a verdiktet: többé nincs indiánosdi!

1990 után Bartha Levente többször, a világ legkülönbözőbb tájain még jó néhányszor előadta műsorát. Ezekről az előadásokról már nincs semmi tudásom. Azt hiszem, már nem is volt annyira érdekes az egész, már nem perzselte annyira az emberfia bőrét, mint a diktatúra éveiben. Viszontagságos pályáját akkor futották be „virággal megveretett” verseim, amikor értelme volt, amikor szükség volt rájuk, amikor gúzsba kötöttek áhítoztuk a szirének, habléányok, Cecíliák virányos jövővel csábító, hívó énekét... Kívánhat-e ennél többet az ember?

„Felicián leplezett ijedelemmel kérdezte:

– Csak nem készül valami kellemetlen vihar, kedves barátom?

A kormányos megrendülten kémlelte a láthatárt, majd nem titkolva aggodalmát, így felelt:

– Nagyrabecsült uram! Attól tartok, hogy a forgószelek már teljes mértékben el is készültek. Így sajnos, egyelőre nem mesélhetek többet Cecíliáról, a habléányról.

Ebben a pillanatban, zurr, röpülni kezdtek a falevelek, aztán zurr, elrepült Felicián trópusi sisakja, majd zurr-zirr-zirr, Feliciánt is fölkapta a szélvész, és vitte rendkívüli kalandok és még jelentősebb viszontagságok felé.” (Bajor Andor)